

[RECENSIE]

Christian de Borchgrave, *Les jésuites et le mouvement flamand. Histoire d'un engagement tardif mais virulent*, Leuven, Peeters, 2014, 207 pp., ISBN 9789042930667 (*Annua Nuntia Lovaniensia*, LXVIII).

Ch. de Borchgrave heeft, in een vorig boek over *De pionierstijd van het Ruusbroecgenootschap*, uitgebreide biografische schetsen gewijd aan de flamingantische jezuïeten Desideer Stracke, Jozef van Mierlo jr., Jan Baptist Poukens en Leonce Reypens. Hij leerde eruit dat ze de Vlaamse beweging zagen als een middel voor de herkerstening van de samenleving: Alles voor Vlaanderen, maar eerst Vlaanderen voor Christus.¹ Deze bevinding nam hij als werkhypothese bij zijn globaal onderzoek van de verhouding tussen hun kloosterorde en de Vlaamse beweging. Terwijl de zeer streekgebonden seculiere geestelijkheid sympathiseerde met de volkstaal als element van de nationaal-religieuze traditie, was daar in de negentiende eeuw weinig van te merken bij de op internationale leest geschoeide kloosterorden. En bijzonder bij de jezuïeten die hun apostolaat vooral richtten op de (verfransende) elite, op humaniora- en hoger onderwijs en op wetenschapsbeoefening. De uitzondering die De Borchgrave vond in de persoon van Jozef Van der Moere (1791-1875) bevestigt misschien de regel. Want die West-Vlaming was in 1810-1815 opgeleid aan het bisschoppelijk seminarie van Gent, en pas een jaar na zijn priesterwijding in de orde getreden in 1816. De gehechtheid aan de volkstaal van de toonaangevende traditionalistische geestelijkheid van het bisdom Gent, dat toen ook West-Vlaanderen omvatte, is bekend uit het toenmalige halfmaandelijke tijdschrift *Le Spectateur Belge*. In 1852-53, terwijl hij rector was van het Onze-Lieve-Vrouwe-college in Antwerpen, publiceerde Van der Moere een reeks van vijf artikels in het prestigieuze maandblad *Journal historique et littéraire*, onder de titel *De l'importance de la langue flamande, au point de vue national, littéraire, religieux et moral*. Dat pleidooi werd achteraf in een brochure

1. Ch. de Borchgrave, *Eerst Vlaanderen voor Christus. De pionierstijd van het Ruusbroecgenootschap*, Averbode, 2001.

gebundeld en bevatte al de argumenten die in de tweede helft van de negentiende eeuw zouden dienst doen bij de klerikale Vlaamsgezinden, tot en met de plicht van de ontwikkelden om de taalkloof te dempen die dreigde de lagere klassen naar het socialisme te voeren.

Van der Moere was een roepende in de jezuïetenwoestijn: in al hun huizen bleven Latijn en Frans de voertalen, en ook in hun colleges voor humanioraleerlingen. In februari 1884 en november 1886 klaagde de generaal van de orde, de Vlaams-Brabander Pieter Beckx, bij de Belgische provinciaal dat de paters, op uitzonderingen na, niet in staat waren om hun priesterlijke en pedagogische taken te vervullen in het Nederlands. Hij schreef voor dat het Nederlands aan alle Belgische jezuïeten moest onderwezen worden vanaf het noviciaat. Maar in 1911 en 1913 zou een volgende generaal dat met klem moeten herhalen en het uitbreiden tot alle collegeleerlingen.

In de colleges werd het probleem gesteld door de taalwet van 1883 op het openbaar middelbaar onderwijs, door de zogenaamde studentenbeweging onder de scholieren die erdoor werd gestimuleerd, de bisschoppelijke onderrichtingen van 1906, en de wet van 1910 die de orde lange tijd had kunnen tegenhouden. De Borchgrave bespreekt elk van de vijf jezuïetencolleges: ze bleven met die van de jozefieten de meest verfranste van het Vlaamse land, waarbij de directies zich beriepen op de keuze van de ouders voor Franstalig onderricht.

De Eerste Wereldoorlog veroorzaakte een radicalisering van de standpunten. Bij jongere, Vlaamsgezinde confraters, van wie sommigen als brancardier aan de IJzer gediend hadden, raakte het geduld op. Ze konden zich beroepen op de instructies van het generalaat die in 1921-23 herhaald werden, maar ze kwamen bij conservatieve lokale oversten over als een bedreiging van de nationale eenheid en het geloof. Deze spanningen droegen ertoe bij dat de overbevolkte Belgische Provincie van de orde in 1935 werd gesplitst in een Noordelijke en een Zuidelijke Provincie.

De Borchgrave heeft de argumentatie ontleed van de flamingantische jezuïeten, en aan de andere kant de beschuldigingen die tegen hen werden ingebracht van 'vals mysticisme' en 'afwijkingen zoals die van de veroordeelde *Action française*'. Het intransigente katholicisme van de Vlaamse geestelijkheid, dat het liberalisme verwierp, kon aansluiten op een radicaal nationalisme tegen 'het liberalistische België', onder meer bij "*le jésuite flamingant par excellence Jozef Van Opendenbosch*".² Dat kon uitmonden in collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog, maar het leidde ook tot verwerping van het fascisme en het nationaalsocialisme,

2. Zie ook Ch. de Borchgrave, Een boegbeeld van het integraal-katholieke Vlaams-nationalisme in het interbellum: Jozef Van Opendenbosch s.j. (1892-1944), in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 69, 2010, nr. 4, pp. 331-359.

zodat er slechts zes Vlaamse geestelijken veroordeeld werden wegens incivisme, aldus De Borchgrave.

[Lode Wils]
